

Václav Hubinger: Diplomatické Theatrum mundi.

1. vydání. Praha: Epoque, 2017, 258 stran, ISBN 978-80-7557-062-8 (signatura knihovny ÚMV 62 256).

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1599>>, recenze publikována online 3. května 2019.

Poměrně objemná kniha *Diplomatické Theatrum mundi* opravdu stojí za přečtení, ba prostudování. Autorem je bývalý diplomat, který velvyslancoval v Portugalsku, Keni, Brazílii a Turecku, a dokonce byl s delegací evropské Trojky v Pchjongjangu. Václav Hubinger je také zkušený stylista, neboť publikoval dvě další knihy s diplomatickou tematikou (Hubinger 2011, 2014) a další dvě na antropologická témata. Původním povoláním je sociální antropolog, což se ukázalo jako velmi dobrý předpoklad pro úspěšnou diplomatickou kariéru.

Cílem publikace je podat poutavou formou literatury faktu co nejširší svědectví o práci a praxi diplomata, zejména pak velvyslance. To se autorovi podařilo měrou vrchovatou. Nejenže se kniha dobře čte, ale je napsána s vtipem, uvádí mnoho příkladů z diplomatického života a zároveň přispívá k odstranění zbytečných iluzí i nepravd o diplomatické profesi. Václav Hubinger přistupuje ke své tematice odborně, tj. využívá referencí, které pak shrnuje na konci knihy do seznamu literatury (69 titulů). Chybí však rejstříky, ale věcný rejstřík je téměř nahrazen vysokým počtem kapitol (45). Knihu doplňuje řada barevných fotografií.

Potom co autor popsal svůj vstup na diplomatické kolbiště, spíše parašutistický než kariérní, dotýká se i politických nominací zejména na posty velvyslanců. Autor, který byl v diplomatickém světě výhradně velvyslancem, se soustředí právě na tuto nejvyšší pozici. Prezentuje se nejdříve jako český velvyslanec a český diplomat, neboť v této funkci má nejvíc zkušeností. Teprve poté zabíhá do zkušeností jiných, zahraničních diplomatů nebo do poznatků získaných studiem odborné literatury.

Posléze se autor dostává k diplomacii jako takové. S vysokou mírou pravděpodobnosti tvrdí, že diplomacie byla nejstarším uměním či řemeslem, protože vyjednávání a kompromis jako její častý výsledek se objevily spolu s polidštěním. Ovšem diplomacie v současném chápání se týká především kontaktů mezi státy a vládami, popřípadě nevládními aktéry. Pro všeobšahlou definici diplomacie je čtenář odkázán na Hubingerovu *Encyklopedii diplomacie* (2011). Autor tvrdí, že diplomacie „je hlavním nástrojem výkonu zahraniční politiky státu“ (s. 70), a připomíná, že to není jen vyjednávání, popřípadě chození na recepcce, ale i úmorná přípravná práce. Dále připomíná asymetričnost diplomacie: poměrně velké státy jako takzvané regionální mocnosti mají na globálním kolbišti menší vliv než některé malé státy (jako příklad uvádí Vatikán). Hubinger vtipně podotýká, že „naše zahraniční služba v žádném případě není větší, než je Česká republika a její mezinárodní renomé“ (s. 73). Vzhledem k tomu, jaký je rozpočet Ministerstva zahraničních věcí České republiky (MZV), je podle autora zahraniční služba nejlevnější službou poskytovanou státem svým občanům. Českou diplomacii považuje za regionální, přičemž velmocenskou globální politiku a tím i diplomacii provádějí pouze USA, Rusko, Čína a Velká Británie. Ani Německo a Francie nejsou skutečnými globálními hráči.

Autor se představuje i jako ředitel odboru analýz a plánování na MZV, kde se spolupracovníky vyprodukoval texty k zahraniční politice, které však většinou zapadly. „Připadal jsem si jako onen obrst ze Švejka, který si stěžoval, že důstojníci nečtou jeho inzerát“ (s. 78). Slabší teoretická příprava diplomatů může souviset i s tím, že Česká republika nemá úplně jasno, jaký je její státní zájem; pak není jednoznačně vymezena ani zahraniční politika, ani cíle zahraniční služby. Protože jsou podřízeny zájmům státu, nepodřizují se vnitřním politickým soupeřením stran.

Hubinger připomíná, že současná diplomacie se zakládá na výsledcích Vídeňského kongresu z roku 1815 a následných smluvních dokumentech stvrzených opět ve Vídni. Autor podtrhuje, že v diplomacii jde o dosažení kompromisu, což dává možnost, aby se strany řešící konflikt cítily stejně spokojené či nespokojené. Důležitá je přitom kredibilita jednajících a jejich vzájemná důvěra v respektování dohodnutých parametrů jednání. Vzájemná osobní znalost protihráčů pomáhá. Snad ještě lepší je vzájemná sympatie, včetně té na první pohled. Jako ilustraci autor uvádí přijetí českého premiéra u brazilského prezidenta Luise Ignácia de Silvy zvaného Lula, které se uskutečnilo díky dobrým kontaktům českého velvyslanectví s lidmi blízkými prezidentovi. Hubinger dodává, že základem českého diplomacie je vytvářet situace, v nichž se obě strany dokážou smířit a zároveň zachovat důvěryhodnost. Některé diplomacie, například ruská, čínská a íránská, vynikají v tom, že dokážou obratně vykládat znění smluv ve zcela jiném smyslu, než jaký obsahuje dokument, který smluvní protistrany podepsaly.

Autor podtrhuje, že vedle vyjednávání, lobbování, získávání informací a společenských akcí se v práci diplomata uplatní úřednická rutina. Víceméně pravidelné oscilování diplomatů mezi prací v „ústředí“ (tj. ve vlastním MZV) a v zahraničí považuje autor za unikátní mezi všemi profesemi. Autor dále probírá vztahy diplomatů s novináři a sběr informací o zemi vyslání, popřípadě i širší oblasti. Zprávy, které zastupitelský úřad posílá domů, jsou „*jen surovina [...] zahraničněpoliticky relevantní materiál*“ (s. 88).

Dělení diplomacie na bilaterální a multilaterální je jediné oprávněné rozlišování v rámci této profese. Autor odmítá tezi o soumraku bilaterální diplomacie, naopak vidí v multilaterálních jednáních vazby bilaterální. Hubinger uzavírá, že se „*experti zmýlili a bilaterální diplomacie vzkvétá dál*“ (s. 94). Nicméně věnuje několik stran diskusi o Evropské službě pro vnější činnost, což je společná zahraniční služba Evropské unie. Vzhledem k tomu, že společná zahraniční a bezpečnostní politika EU je spíše chimérou, je účinnost společné zahraniční služby EU omezena. K lepší koordinaci organizují delegace pravidelné schůzky velvyslanců EU v dané zemi. Hubinger se domnívá, že „*Evropská služba v podstatě kanibalizuje zahraniční služby členských států EU*“ (s. 97), což znamená, že EU z diplomatických služeb jednotlivých členských států odčerpává ty nejschopnější diplomaty. Přitom však, poznamenává autor, současný trend je renesance národních diplomacií. Ti, kteří zakotví v Bruselu, se však už zpět z nejrůznějších důvodů do domovské diplomacie nevracejí.

Kniha se dále věnuje diplomacii „s přívlastky“: ekonomické, vojenské, parlamentní, transformační a zejména kulturní diplomacii. V ekonomické diplomacii jde především o podporu exportu a v něm zvláště o takzvané otevírání dveří. Za předpokladu, že existuje spolehlivá znalost o trhu, na nějž chceme vstoupit, může být dosaženo dobrých výsledků. Ale často tomu tak není. Václav Hubinger se znalostí věci popisuje postupy a uvádí i výmluvné příklady přijetí českého velvyslance u hlav států nebo jiných rozhodujících osobností, díky nimž byl pak obchod uzavřen. Přesto ti podnikatelé, kteří letí jako doprovod našeho státníka a ministrů na misi do zahraničí, se v průběhu cesty věnují spíše lobbování u vlastních politiků než uzavírání obchodů se zahraničními partnery. Velmi náročná přípravná práce, kterou zastupitelské úřady odvádějí zejména u významných zahraničních cest, většinou nedojde ocenění. Hubinger cituje diplomatické moudro o nejkrásnější vůni – tou je totiž pach spáleného kerosinu, který s požítkem vdechují velvyslanec a jeho pracovníci mávající startujícímu letadlu při odletu delegací.

Podle autora je vždy „*ekonomická stránka věci podřízena politice*“ (s. 112), což vysvětluje neúspěch ekonomických snah v dobách sankcí a embarg. Přitom platí, že podnikatelé ochotně obchodují s každým bez ohledu na politický režim v partnerské zemi.

Vojenská diplomacie se soustředí na práci přidělené obrany (dříve vojenský atašé) v zemi vyslání anebo na styky s vojáků, kteří jsou umístěni v nějakém cizím státě. Autor se správně domnívá, že i v případě sovětské vojenské okupace v roce a po roce 1968 existovala jakási vojenská diplomatická agenda, kterou řešilo vedení armády okupovaného

státu s důstojníky armády okupující. Nešlo o kompromis, ale spíše o diktát ze strany okupanta. Dnešní působení okupujících armád, například v Afghánistánu, může být spojeno s humanitární a rozvojovou činností nebo s jednáním s protivníkem, v tomto případě Tálíbánem.

Parlamentní diplomacie se týká zejména výměny delegací sestavených ze členů parlamentu, které navštíví za asistence zastupitelského úřadu své země parlament jiné země. Je to neprávem nedoceňovaná stránka diplomacie. Hubinger také zmiňuje multilaterální Parlamentní shromáždění Rady Evropy i Parlamentní shromáždění NATO, nezmiňuje však daleko starší orgán zvaný Meziparlamentní unie (existuje od roku 1889), jenž má svůj vliv na mezinárodní vztahy a diplomacii, tím spíše, že sdílí cíle OSN.

V dnešním světě globální diplomacie nabývá na důležitosti takzvaná transformační diplomacie – termín zformulovaný ministryní zahraničí USA Condoleezou Riceovou. Jde o institucionální podporu demokracie po celém světě s cílem ukončit tyranii. Tento druh diplomacie měl být vůdčí pro zahraniční politiku USA, což v současné době asi už neplatí.

Kulturní diplomacii věnuje Václav Hubinger ve své knize zvláštní pozornost. Jde samozřejmě o propagaci (neřekl bych „propagandu“, jak uvádí autor) vlastní země, tak jak ji provádí zahraniční služba. Etnokulturní charakteristiky, studované národopisem, jsou předmětem exportu takzvané lidové kultury. Kulturní diplomacie se přitom chová jako prodejce, který chce prodat své zboží. Dle autora však jde o „*indoktrinaci tím, co je momentálně považováno za politicky korektní a přijatelné*“ (s. 120). Sem můžeme zařadit i každoroční vystupování Alexandrovců a náš kulturní export zahrnují „*dodnes aktivní uvádající hvězdy, ale i umělci už dávno a právem zapomenutí*“ (s. 121). Američané v dobách studené války vyváželi Louise (ne Luise!) Armstronga a Paula Robesona, kteří byli přijatelní i pro bigotní komunisty a zároveň propagovali americkou kulturu. Hubinger se však nedomnívá, že by kulturní diplomacie měla být prioritou práce zastupitelských úřadů. S tím plně nesouhlasím, protože jsou země, kde je naše kultura nejúčinnějším nástrojem zahraniční politiky. Autor je mírně cynický v případě výstav, které jsou podle jeho názoru buď příliš nákladné, anebo umělecky bezcenné.

Moderní diplomacie je diplomacií veřejnou, což znamená tak trochu opak diplomacie, protože se děje na veřejnosti. Jde totiž o komunikaci mezi diplomacii, vlastně zahraniční politikou státu, a veřejností. Podle Hubingera by bylo iluzí se domnívat, že tím vzniká nová a otevřená diplomacie. Autor je proti všestrannému zveřejňování podle vzoru WikiLeaks. Ti, kdo prozrazují nebo uveřejňují tajné informace, jsou „*nástrojem jedné strany této hry*“ a neuvědomují si, „*že třeba z ruské nebo čínské strany k podobnému ‚úniku‘ informací nedochází*“ (s. 128–129). Některá velvyslanectví mají ve stavu „*veřejného diplomata*“, který odpovídá na nejrůznější dotazy a reakce veřejnosti. Mnohé země však veřejnou diplomacii používají jako nástroj propagandy, v níž se uplatní i názory „*užitečných idiotů*“ z řad nezávislých organizací a aktivistů. „*Veřejnost ve své většině věří skálopevně, že diplomacie je nečisté řemeslo plné lži, klamů a podrazů,*“ píše Václav Hubinger a dodává, že veřejnost chce vědět, jak je to „*doopravdy*“ (s. 133).

Další stránky autor věnuje nuancím diplomacie, například fotbalovým, pingpongovým, kaviárovým, kyvadlovým, digitálním (zejména Twitter) diplomacii. Autor knihy se pak dostává k diplomatické praxi, která je sice popsána v rozsáhlé literatuře, ale ta se diplomatickou rutinou nezabývá, protože ji většinou píšou nediplomaté. Václav Hubinger popisuje práci diplomata realisticky a čtivou formou rozbíjí rozšířené mýty o diplomacii. Diplomata především vytváří a udržuje komunikaci v oblasti politiky, hospodářství a reprezentace mezi zahraničím a domovem. „*Obecně vzato je diplomat člověk, jehož úkolem je vést jednání se zahraničními partnery za účelem naplňování zahraniční politiky vlády*“ (s. 148). Autor poznamenává, že takový člověk by měl ovládat alespoň dva jazyky a mít vysokoškolské vzdělání. Diplomata musí být flexibilní, protože se během kariéry vyrovnává s neustálou rotací mezi domovským MZV a zastupitelským úřadem. V případě

Václava Hubingera to bylo vyslání na zastupitelství ve třech až čtyřech kontinentech (vzhledem k tomu, že Turecko patří do Evropy i Asie).

V rámci své profese diplomaté vytvářejí přátelské vztahy i s kolegy pocházejícími z nejrůznějších zemí. V každé zemi vyslání vládní skutečný *esprit de corps* v rámci *corps diplomatique*. Nicméně se od nich očekává, že budou vždy hájit zájmy své země, dodává Hubinger a připouští, že diplomaté akreditovaní v téže zemi se navzájem informují o zemi akreditace. Diplomat není politikem, protože pracuje pro klienty, tj. politiky a občany své země, zatímco politik vidí v občanovi voliče, o jehož hlas se uchází. Zajímavost: politik obvykle neví, kam diplomat politicky patří. Občan vidí v diplomatovi a zejména velvyslanci tajemnou bytost, u níž neví, zda je víc politikem, či občanem. Ti diplomaté, kteří vyšli z akademických profesí, nacházejí v kontaktech s bývalými kolegy uvolnění, protože v akademickém prostředí stát a politika nevěvodí.

Autor se věnuje i kariérní diplomacii, přestože sám začínal a končil svou kariéru na nejvyšší pozici velvyslance. Dnes běžnému diplomatovi může trvat léta, než se vypracuje z absolventa Diplomatické akademie do vyšších, ba i nejvyšších diplomatických hodností. Zůstává státním úředníkem a není politikem. Měl by být univerzalistou, ale také specialistou na určitý region nebo téma. „*Politik má v zádech i na ramenou celou váhu své země, diplomat celou váhu politika, svého ministerstva a svého svědomí,*“ dodává bývalý čtyřnásobný velvyslanec (s. 163).

Velmi vděčná je část o kultuře v diplomacii neboli využití kultury v diplomacii a diplomatické kultuře, což je specifická subkultura diplomacie. Autor nevěří v platnost kulturních stereotypů v diplomacii. Dle Hubingera je diplomacie druhem univerzální subkultury s kulturními specifiky. Diplomacie je „*pravým opakem ozbrojeného konfliktu*“, což ovšem nemusí být pravda, když se vyhláší válka nebo tajně jedná o příměří či kapitulaci. V době své diplomatické kariéry ovšem autor nejspíše nebyl svědkem těchto extrémních diplomatických situací. Hubinger si však všímá zvláštností multilaterálních summitů, kde se kulturní rozdíly jakoby bagatelizují jednotným oblečením.

Velice zajímavá a obsažná je kapitola o transkulturním dialogu. Autor se přimlouvá za sociálněantropologický přístup v mezinárodních konfliktech, v nichž je znalost místního prostředí, jazyka a kultury klíčová. Bohužel známou knihu Ruth Benedictové *Chryzantéma a meč* uvádí pod nesprávným názvem *Vějíř a meč*. Hubinger také připomíná Nevilla Chamberlaina, britského premiéra, který Hitlera podcenil, když ho považoval za obyčejného člověka. Nepochopení partnera se může někdy stát osudným. Například někdejší jihokorejská *sunshine policy* se setkala v KLDR s podezřením, že jde o vychytralou snahu oslabit a zničit zemi řídicí se Kim Ir-senovým učením.

Další část knihy Václava Hubingera se týká velvyslance a jeho týmu včetně místních sil. Potom se autor dostává ke vztahu velvyslance s politiky. Politikové, nikoliv diplomaté, provádějí zahraniční politiku. Diplomaté poskytují ministru zahraničních věcí nezbytnou odbornou podporu. Bývalí politikové jsou někdy vysíláni do klíčových velvyslanceckých pozic v zemích zvláštního zájmu. Česká republika není významným mezinárodním hráčem, ale může se snažit prosazovat, když ji zastupují osobnosti s mezinárodní vahou a pověstí a když tyto osobnosti nestojí v opozici jedna vůči druhé. V zahraniční politice musíme dobře volit partnery, i když se zaměřujeme zejména na vztahy k sousedům a v Evropě. Víme málo o živých i „zamrzlých“ konfliktech. I když máme mezi diplomaty skvělé znalce toho kterého problému, „diplomati ad hoc“ neboli politikové jim zřídka naslouchají, protože se soustředí na domácí sféru, zejména na volby. Hubinger se krátce zmiňuje i o ministerstvu zahraničních věcí a dalších aktérech zahraniční politiky, zejména prezidentovi a jeho kanceláři. I když vláda, respektive ministr má (mít) navrch, velvyslance pověřuje prezident a do zahraniční politiky vstupuje i parlament.

Zvláštní oddíl je věnován také diplomacii na hraně a „za čarou“. Za čárou patří zejména prozrazování důvěrných, ba přímo tajných informací. Hubinger důrazně tvrdí, že takové informace na veřejnost nepatří a ti, kdo je prozradí (například Američané Snowden

a Manning/ová), jsou podle něho vlastizrádci. Na druhé straně autor považuje špionáž za extrémní součást diplomacie, za pokračování diplomacie jinými prostředky. „Deklarování“ důstojníci civilní a vojenské rozvědky pracují na mnoha zastupitelských úřadech. „*Tvrzení, že diplomacie a rozvědná činnost nemohou pobývat pod jednou střešou, jsou nejen mylná a idealistická, ale i škodlivá*“ (s. 243). Získávání informací je rizikové, ale je součástí práce diplomatů. Sdílení informací v rámci diplomatického sboru je „*dost ošidné, ale kdo nic nikomu neřekne, tak se také nikdy nic nedoví*“, dodává Hubinger (s. 245). Autor nezapomíná ani na možné provokace cizích tajných služeb vůči diplomatům či nebezpečí zájmu takových služeb projeveného prostřednictvím nastrčené ženy či muže.

Uzavírám tuto recenzi konstatováním, že Václav Hubinger napsal skvělou knihu, kterou shledají užitečnou jak adepti diplomacie či pracovníci MZV, tak studenti mezinárodních vztahů a nediplomaté z řad veřejnosti, kteří chtějí nahlédnout do této profese opředené mýty. Troufám si tvrdit, že kdyby byla kniha napsána v některém ze světových jazyků, byla by atraktivní i pro nečeského čtenáře. Václav Hubinger ukazuje, že diplomacie je práce nesnadná, zodpovědná, ale i vzrušující. Vzhledem k jazykovým kvalitám díla se domnívám, že Hubingerova čeština je příspěvkem do našeho písemnictví. Jako literatura faktu se kniha řadí k nejlepším a jako poloodborná publikace vyhoví nejvyšším nárokům.

Petr Skalník

Literatura

- Benedictová, Ruth (2013): *Chryzantéma a meč*. Praha: Malvern.
- Hubinger, Václav (2011): *Encyklopedii diplomacie*. Praha: Libri.
- Hubinger, Václav (2014): *Špion čtyř králů: Pêro da Covilhã*. Praha: EPOCHA.